

Hva koster det å øke bondens inntekt?

Store verdier: Ifølge Anders Huus i Norges Bondelag har bondene investert om lag 80 milliarder. Om det skulle gi en avkastning på fem prosent er det fire milliarder i året. (Illustrasjonsfoto: Øystein Heggdal)

Tall om inntekt

- Norske bønder har investert om lag 80 milliarder. Om det skulle gi en avkastning på 5 prosent, er det 4 milliarder i året.
  - I dag har jordbruket ca. 18,3 milliarder i inntekt, om vi regner både budsjettstøtte, jordbruksfradraget og betalingen bonden får for maten. Det er 42 550 årsverk i jordbruket, og 18,3 mrd. rekker til en snittinntekt på ca. 430 000 kroner.
  - Utgifter til jordleie og melkekvote er ca 1,0 mrd og 350 mill.
  - Trekker vi fra disse 5,35 mrd. fra jordbrukets samlede inntekt, sitter vi igjen med ca 13 mrd. Det gir en gjennomsnittlig årlig inntekt på drøyt 332 000 kroner for jordbruk. Inntekten må altså opp med ca 279 000 kroner i snitt. Gjennomsnittslønn i Norge er ifølge SSB 587 600 kroner.
  - 13 mrd. er nok til å gi en inntekt på 587 600 til 22 354 årsverk i jordbruket. Om vi skulle betale gårdbrukere, ville vi måtte øke summen med 11,8 mrd. Dette beløpet kan enten komme i form av økt offentlig støtte, økt betaling for bondens varer eller en kombinasjon.
- Kilder: SSB, AgriAnalyse. Landbruksdirektoratet og Nibio

Bondeopprørerne krever en inntekt for arbeidet på linje med gjennomsnittslønna i Norge. Det vil i så fall koste flekk.

INNTEKT

Tekst: Stian Eide
Tekst: Øystein Heggdal

Bondeopprøret krever at bondens vederlag til arbeid skal opp på landsgjennomsnittet i løpet av fem år, og har fått Bondelaget med seg på at bondens inntekt skal måles mot nivået til andre grupper. Hva koster egentlig det?

I dag har jordbruket ca. 18,3 milliarder i inntekt, om vi regner både budsjettstøtte, jordbruksfradraget og betalingen bonden får for maten. Det er 42 550 årsverk i jordbruket, og 18,3 mrd. rekker til en snittinntekt på ca. 430 000 kroner.

Det skal rekke til både avkastning på investert kapital, vederlag for arbeid og inkluderer jordbruksfradraget.

Krever endringer

Bondeopprørerne ønsker å trekke fra pengene bønder bruker på leie av jord og melkekvote. De vil også skulle til avkastning på egenkapital, slik at det blir synlig hva de får som vederlag for arbeidet.

Ifølge landbruksdirektoratet brukte bondene drøyt en milliard på jordleie i 2019. Direktoratet har ikke oversikt over hvor mye som ble brukt på leie av melkekvote, men landbruksforsker Klaus Mittenzwei i Rurialis har tatt utgangspunkt i Nibios driftsgranskinger og kommet fram til at det er omtrent 350 millioner kroner i året.

Ifølge Anders Huus i Norges Bondelag har bondene investert om lag 80 milliarder. Om det skulle gi en avkastning på fem prosent er det fire milliarder i året.

Trekker vi fra disse 5,35 mrd. fra jordbrukets samlede inntekt, sitter vi igjen med ca 13 mrd. Det gir en gjennomsnittlig årlig inntekt på drøyt 332 000 kroner for jordbruk. Inntekten må altså opp med ca. 279 000 kroner i snitt. Gjennomsnittslønn i Norge er ifølge SSB 587 600 kroner.

13 mrd. er nok til å gi en inntekt på 587 600 til

22 354 årsverk i jordbruket. Om vi skulle betale gårdbrukerne gjennomsnittslønn, ville vi måtte øke summen med 11,8 mrd. Dette beløpet kan enten komme i form av økt offentlig støtte, økt betaling for varene bonden selger eller en kombinasjon.

Disse tallene er et anslag på hva det vil koste å løfte bondens inntekt opp til gjennomsnittslønna i Norge. Bondebladet har gjort beregningene med hjelp av Klaus Mittenzwei i Rurialis og Christian Anton Smedshaug i Agri Analyse.

Bedre priser

En mulighet for økt inntekt er at bonden får bedre betalt for maten. Ifølge SSB hadde Norge 2,47 millioner husholdninger i 2020. De brukte ca. 75 000 kroner på mat og alkoholfri drikke.

Vi brukte mer penger enn vanlig på mat i Norge i 2020, på grunn av korona. I 2019 brukte hver husholdning ca. 66 500 kroner på mat og alkoholfri drikke. Om økningen i bondens inntekt skal komme herfra, vil matbudsjettet i husholdningene øke med 4 795 kroner i året, eller 400 kroner i måneden.

Det tallet inkluderer ikke moms, og det forutsetter at hele økningen skal komme på husholdningene, og at ingen andre i verdikjeden tar en del av økningen. Om mat kjøpt av det offentlige øker tilsvarende, vil økningen rimeligvis kunne være lavere.

Bonden får en ganske liten del av prisen for maten. En liter lettmeik fra Tine koster ifølge prisammenligning.no 17,90 kr på Kiwi, Coop Extra eller Rema. Målpris er 5,47 kroner. En moderat prisøkning i butikk ville kunne gi bonden en betydelig bedre pris, om alle andre aktører i verdikjeden beholdt sin inntjening som i dag.

Klaus Mittenzwei mener det er rom innenfor tollvernet til å hente mer på pris.

– På meierivarer er det meste på prosenttoll allerede, da har man noe å gå på. På kjøtt er det en del på prosenttoll og en del på kronetoll. Da må du

Klaus Mittenzwei

Christian Anton Smedshaug

se på hvilke varer som ligger hvor. Det er fortsatt mulig å gjøre om fra kronetoll til prosenttoll, der står Norge fritt, sier forskeren i Rurialis.

Ujevn fordeling

Tollvernet er ikke det eneste hensynet når det gjelder økning av matpriser. Daglig leder i Agri-Analyse, Christian Anton Smedshaug, mener det er veldig ulikt hvor mye prisvekst man kan ta ut før det blir et problem.

– Det er nesten umulig å gi et generelt svar på. For det første vil det variere mellom ulike varer i jordbruket. Når svenskehandelen kommer i gang igjen, vil vi også være begrenset av hvor stor aksept det er for økte priser på ulike produktgrupper, sier Smedshaug.

– For det tredje konkurrer produkter ganske mye med hverandre. Prisen på sau og storfe har økt ganske mye i forhold til svin og ikke minst kylling, og da har kylling tatt markedsandeler, sier han.

Vi har tatt i brukbart på småfe og storfe og det har vært en brukbar prisstigning på melk, mener Smedshaug.

– Det er begrenset hvor mye som kan tas her på grunn av innenlandsk konkurranse. I hovedsak må det tas med kapitalvirkemiddele som investeringsstilskudd, eller jordbruksstøtte. Eventuelt gjennom reduksjon av avgifter eller skatt, sier han videre.

Budsjettstøtte

En annen måte å få bondens inntekt opp på nivå med gjennomsnittslønna er å øke budsjettstøtten. Lederen i Agri Analyse mener det er en nødvendig del av løsningen.

– Det er vanskelig å se for seg løft uten økte tilskudd og kapitalvirkemidler. Det vil en og oppnå en del andre effekter, en vil treffe bedre. Markedsinntekter vil i høy grad treffe de som driver stort, mens tilskudd kan tilpasses slik at de treffe for eksempel bruk på Vestlandet og Nord-Norge, sier Smedshaug.

– Er det politisk vilje til å øke tilskuddene tilstrekkelig til å gi bonden den inntekten bondeopprørerne ønsker?

– Hvis du ser på Aps opptrappingsplan, som ble lagt fram i 2018, er den ganske offensiv, og jeg estimerte den til å koste ca. 3 mrd. ekstra i året. Ap har ikke sagt noe på det anslaget.

Klaus Mittenzwei i Rurales er derimot mer skeptisk til den politiske viljen til å øke budsjettstøtten nok til å løfte inntekten.

– Det er i prinsippet mulig, men det forutsetter jo stor politisk vilje og at jordbruk prioriteres høyt i kampen om knappe budsjettmidler, sier Mittenzwei.

Investeringsmidler

Hvorvidt staten bør gi investeringsstøtte, har vært et hett tema innad i landbruket den siste tiden. Nasjonen har på lederplass skrevet:

Et tilskuddssystem som utløser urealistisk naiv investeringslyst, og låser satsingsvillige bønder til gjeld og dobbeltarbeid, er en pengesmurt dødsstraf for norsk jordbruk.

Smedshaug mener staten bør gå mye lenger med investeringsstøtte, og at den ikke bør knyttes til økt produksjon.

– Det må prinsipielt sett kunne gis støtte til investeringer uten produksjonsvekst. Så må det også tilrettelegges for økt lokal ressursbruk, gjennom beiting, framføring av okser lokalt og også oppgradering av produksjonsgrunnlaget. Det vil ofte bety drenering, driftsveier og vannløp, sier Smedshaug.

– Du må opp i de tilskuddsandelene som ble krevd av jordbrukets forhandlingsutvalg, opp til 50 prosent. Flere må få, og de må få en langt høyere prosent av investeringen i støtte, sier han videre.

Paralleller til Opptrappingsvedtaket

Det er ikke første gang dårlig økonomi fører til bondeopprør. På 70-tallet bestemte Stortinget at bondens inntekt skulle opp på nivå med andre grupper, det såkalte Opptrappingsvedtaket. Smedshaug mener det er paralleller til i dag.

– Da var det Hitraopprøret som startet en prosess som sannsynligvis utløste den opptrappingen. Arbeiderpartiet slet i distriktene, slik de for så vidt gjør i dag, og det hadde vært en internasjonal usikkerhet om matvareprisene. Prisutviklingen på matvarer har steget betydelig, hvete-, mais- og soyapriser ligger høyt. Det skal ikke store tørken til før vi har en prisvekst på linje med pristoppene fra 2008-2012, sier Smedshaug.

Han mener årsaken til at bønder har tapt treng til andre grupper er sammensatt.

– Det har med prisdannelse, forhandlingsstyrke og prioritering fra myndighetene og hvor prekärt samfunnet oppfatter at det er å sikre strukturen og det varierte familiejordbruket. Det er ingen tvil om at det er penger i det norske systemet, sier lederen i AgriAnalyse.

– Vi brukte opp mot 6 prosent av statsbudsjettet på jordbruket etter opptrappingsvedtaket. Nå bruker vi drøyt 1 prosent, legger han til.

Hvorfor øke inntekten?

– Jordbruket har i flere år investert i driftsapparat, og produksjonen har ikke falt. Hvorfor skal egentlig stat og/eller forbruker betale mer for maten enn de må?

– Vi ser såpass høyt frafall, og risiko for frafall, slik at det vi har i dag vil vi ikke ha i morgen, om ikke noe gjøres. Husk det dreier seg også om en næringsmiddelindustri med 160 mrd. i omsetning, norsk beredskap og fellesgoder. Jeg tror det er det som vil utløse mer støtte, ikke at de synes synd på gårdbrukeren, svarer Smedshaug.

– Er det økonomisk sett rasjonelt for unge mennesker å investere tungt i fjøs? Kan de ha en rimelig forventning om at det vil gi en OK avkastning?

– Det kan det jo være, det er jo en del som investerer og greier seg bra. Det er avhengig av den totale økonomiske situasjonen. Men det vil bli rasjonelt for langt flere om du fikk mer støtte, og ikke trengte å utvide drifta. Da ville du slippe å kjøpe melkevotet tillegg, og bygge opp en større besetning. Samtidig må også den grunnleggende lønnsomheten bedres, sier Christian Anton Smedshaug. ■

Opprører mener anslaget er moderat

Bondeopprører Hans Jørgen Boye mener anslaget på ca 12 mrd. er moderat.

INNTÉKT

Tekst: Stian Eide

Hans Jørgen Boye er en av fem bondeopprørere, og mener Bondebladet har kommet med et moderat anslag på hvor mye det vil koste å innfri kravene fra Bondeopprøret.

– Det tror jeg ikke er et for stort beløp i hvert fall. Vi har regna med 100 milliarder i egenkapital i jordbruket, sier Boye.

– Hva tenker du om anslaget vi har gjort?

– Der ser du hvor mye midler gårdbrukeren nå setter inn, som en gjennomsnittlig arbeidstaker ikke ville finne seg i å gjøre. I dag er det alle gårdbrukere som har lagt inn dette her, og det har vi ikke råd til å gjøre lenger. Det er politikerne som må ta et valg om de vil fortsette med norsk mat eller ikke, svarer Boye.

– Når du ser på kostnadene som øker, og vi ikke har noen mulighet til å ta ut det på produktene og prisene våre, det må de bare ta inn over seg. Den norske bonden tjener ikke penger til at neste generasjon kan gå inn i næringa. Mange har tatt kontakt og sagt at vi har helt rett i beskrivelsen, sier han videre.

– Må se på toll

– En eventuell inntektsvekst kan komme fra flere steder, for eksempel økt støtte over budsjett eller økt pris. Har dere vurdert hvor det bør hentes?

– Vi har pekt på situasjonen, så er det opp til industri og politikere å ta grep. Det er krystallklart at det må gjøres noe med toll for å øke prisene.

– Selv om det skulle være rom innenfor tollvernet, er det en handelslekkasje over svenskegrensa som blir påvirket av pris?

– Det er helt riktig. Det er en nøtt. I norsk jordbruk leverer vi kvalitet i forhold til dette med antibiotika resistens og trygg mat. Det er vi pålagt å gjøre, og det har en kostnad. Men den skal ikke vises i butikhyllene.

Også årsmøtet i Norges Bondelag vedtok at bondens inntekt skal opp på nivå med gjennomsnittet innen utgangen av neste stortingsperiode. Boye er fornøyd med innsatsen.

– Ja, det var veldig bra. Det var tøft av Erling Aas-Eng, det er all grunn til å skryte av ham for det. Det var vedtaket, så er det gjennomføringen, sier han.

Bondelaget vil gå gjennom grunnlagstallene til jordbruksoppkjøret i forbindelse med arbeidet i utvalget som skal settes ned, og mener det er altfor tidlig å konkludere om tall.

Sigrd Hjørnégård, generalsekretær i Norges Bondelag, ønsker ikke å gå spesifikt inn på anslaget som er gjort på kostnaden ved å løfte bondens inntekt.

Utvalgets vurderinger

– Vi har også gjort våre egne beregninger på ulike alternativer av å innarbeide jord- og kvoteleie i Totalkalkylen og gitt en avkastning på egenkapitalen. Vi har imidlertid valgt å ikke aggregere disse tallene opp til et gap mot lønnsinntak. I tre landbruksmeldinger har Stortinget sagt at Totalkalkylen ikke kan brukes til inntektsnivåsammenligning med andre grupper. Det er derfor klokt å vente til utvalget har kommet med sine vurderinger, før slike regnestykker bør utføres, sier Hjørnégård.

– Bondenes inntekter er sammensatt og kan økes gjennom både pris, marked, budsjett, skatter og avgifter og ikke minst kostnadsreduksjoner, sier hun videre.

Hun trekker frem nedskri-

Opprør: Hans Jørgen Boye, bonde i Ringsaker, er en av fem initiativtakere bak bondeopprøret. – Vi har pekt på situasjonen, så er det opp til industri og politikere å ta grep, sier han. (Foto: Privat)

ving av kraftforpris som en viktig måte å holde kostnadene nede på.

– Vi har brukt prisdokumentasjon for det vi kan se siste åra, det mener vi er en viktig måte å holde kostnadene nede så langt vi kan, sier Hjørnégård.

– Hvordan vil dere gå frem for å få løftet bondens inntekt til gjennomsnittet i Norge?

– For det første er det nødvendig å gå gjennom tallgrunnlaget ordentlig, det er mange faktorer det er nødvendig å se nærmere på. Den jobben er viktig, og det vil bli satt ned en gruppe som skal gå gjennom. Det blir viktig både for inntektsmål og inntektsmåling fremover. Der vil Bondelaget bidra aktivt for å få et bedre tallgrunnlag, svarer Hjørnégård.

– Vil koste penger

Generalsekretæren er åpen på at det vil innebære vesentlig større pris- og budsjettøkninger å løfte bondens inntekt.

– Det er ingen tvil om at vi må få inntekter på linje med andre grupper. Ellers får vi ikke rekruttering til landbruket, og matprodusenter blir ikke verdsatt som de må. Det er ingen tvil om at vi må løfte inntektene for norske bønder. Det er heller ingen tvil om at det koster penger, sier hun.

Arbeidet med grunnlagstallene er viktig for å bygge en forståelse i samfunnet for at bondens inntekt må opp.

– Det blir viktig for å få alle med oss på at det krever betydelige økte overføringer, kostnadsreduksjoner og økte priser. Så må man også bruke reduserte skatter og avgifter, sier Sigrd Hjørnégård. ■

Glaser Takstein

TYSK KVALITET!! - Flere farger

Kjøp direkte fra Hovedimportør

Pris fra kr 209,- inkl. mva pr m²

30 års fabrikkgaranti

Velg murstein blant ca 100 forskjellige farger

Tlf. 90 77 77 03

Leveres over hele landet

post@herregaardstak.no - www.herregaardstak.no